

London 1993; R. Letellier, Recording, Documentation and Information Management for Conservation of Heritage Places. Los Angeles 2007 ad.

- 8) Jedná se zejména o způsoby zobrazení různých typů otvorů a jejich výplní, zobrazování složitějších kleneb sklopenými čely, rovnému /zakřivenému průběhu řezových čar zdiva ve vodorovných i svislých řezech a podobně.

DIE VORBEREITUNG EINER NEUEN METHODIK FÜR DIE MESSDOKUMENTIERUNG DER DENKMÄLER FÜR DAS DENKMALPFLEGEERFORDERNIS

Die unentbehrliche Unterlage für die qualifizierte Ausübung der Denkmalpflege, für die Geschichte und Theorie der Architektur und für die Projektpraxis stellt die qualitätvolle Messdokumentierung der historischen Bauten dar. Der vorliegende Beitrag legt zur Diskussion einen Entwurf der neuen Methodik dar, die an die älteren methodischen Arbeiten anschließend zugleich die Entwicklung der letzten 25 Jahre zusammenfassen und die methodische Tätigkeit in der Tschechischen Republik auch in den Kontext der Aktivitäten anderer europäischer Länder einordnen wird. Die neue Methodik soll vom Nationalen Denkmalinstitut im Jahre 2014 im Druck herausgegeben werden.

(Übersetzung J. Noll)

METODIKA INVENTARIZACE ARCHITEKTONICKÝCH PRVKŮ

FRANTIŠEK R. VÁCLAVÍK

Inventarizace architektonických prvků je nedílnou součástí procesu dokumentace historických staveb. Je deskriptivním nástrojem dokumentační a průzkumové činnosti se zásadním dopadem na identifikaci hodnot, jejich ochranu a prezentaci. Metodika by měla obsahovat celou škálu dokumentačních činností a zajistit tak, že dojde k maximálnímu informačnímu vytěžení nálezové situace. Praxe totiž ukazuje, že zachování architektonických článků in situ je ovlivňováno často velmi dynamickými změnami způsobenými stavební a jinou činností. Znalost účelně aplikovaných metod dokumentace může ovlivnit trvání a budoucí stav těchto hodnot.

Sestavení metodiky pro inventarizaci architektonických prvků, která se nyní připravuje v rámci institucionálního úkolu vědy a výzkumu NPÚ (tato certifikovaná metodika by měla vyjít tiskem v roce 2014), vyplývá z potřeby ukořistit osvědčené pracovní postupy do strukturované podoby a vytvořit obecně akceptovatelný standard záznamu, který zajistí dokumentační komplexnost, zároveň však účelnost a vysokou odbornou úroveň. Jedním z hlavních cílů je také vytvoření sdílené báze pro komparaci jednotlivých entit.

Pokud se však zabýváme samotným pojmem „architektonické prvky“, poznáváme, že se jedná o poměrně pružný termín, využívaný pro popis částí architektury od stavebních celků (např. brána, kolonáda), přes vybavení veřejných prostranství, až po stavební detaily. Metodika dokumenta-

ce však musí mít poměrně pevný rámec obsahu, a proto bude potřebné vymezit přesněji oblast jejího zaměření.

Tuto definici nyní předkládáme odborné veřejnosti k diskuzi, protože je klíčovým momentem vymezení celého obsahu budoucí metodiky:

„Obsahem metodiky je inventarizace a dokumentace architektonických prvků, článků zhotovených za účelem pevného spojení se stavbou, majících velmi často konstrukční podstatu nebo jejich umístění takový účel napodobuje. Tyto prvky jsou z opracovaného přírodního či formovaného uměle vytvořeného homogenního materiálu. Zároveň se jedná o prvky definovatelné jejich konstrukční oddělitelnou formou a dimenzí umožňující jejich výrobu, transport a usazení do stavby. Společným uplatněním těchto prvků vzniká svěbytný výraz architektonických stylů i jejich vnitřního časového a regionálního členění. Jedná se tedy především o ostění oken, dveří, prvky architektonického členění interiéru i exteriéru jako jsou římsy, přípory, sloupy, pilastry, sokly a jejich členění, konzoly či další netektonické doplňky. Také prvky konstrukcí kleneb, schodišť, zábradlí či armování zdiva. Tyto prvky mohou být in situ i ex situ.

Do tohoto vymezení naopak nezahrnujeme součásti stavby „mezi nimi“ – zdivo z neopracovaného materiálu, výplně, omítkové vrstvy se štukátorskou výzdobou, dřevěné a kovové konstrukce a další zařízení staveb.“ Metodika dokumentace stavebních uměleckořemeslných prvků je současně připravována zvlášť (srov. příspěvek Jakuba Chaloupky v tomto čísle časopisu).

KONTEXT A VAZBY NA DALŠÍ OBLASTI

Dokumentace architektonických prvků a jejich inventarizace se odehrává v komplexním systému zkoumání historických staveb a je také předmětem archeologických výzkumů středověku a raného novověku. Je v různé formě součástí metodicky dlouhodobě ukotveného stavebněhistorického průzkumu a nověji konstituované metodiky Operativní dokumentace. V užším slova smyslu je součástí komplexních inventarizací historických objektů.¹⁾ Kromě těchto přímých vztahů však existuje celá řada vazeb, které v rámci přípravy metodiky musí být zohledněny. Jsou podstatné pro pojetí metodiky v rámci širšího mezinárodního kontextu. Cílem takové snahy nemůže být tvorba dokumentace, která skončí v archivu zpracovatele, ale tvorba výstupů zaručující mezinárodní standardy, a také to, že výsledky budou dále zpracovatelné na úrovni komparačních databází.

Nejvýše nadřazenou vazbou jsou mezinárodní standardy dokumentace kulturního dědictví (především CIDOC CRM²⁾ – norma ISO 21127:2006), které se musí nutně stát podkladem pro vytvoření struktury dat záznamu. Tyto pravidla neukládají způsoby dokumentace, ale vytvářejí logický rámec, který dovoluje výměnu a sdílení informací s dalšími pamětovými institucemi u nás i v zahraničí.

V rámci České republiky je primární vazbou ucelený systém památkové péče a její integrovaný informační systém, který zaručuje správnou lokalizaci nálezů a jeho zařazení do metainformační struktury. Podstatným nedostatkem je stále neexistující národní oborový tezaurus, který by ukořistil pojmosloví ve vazbě na historicky podložené příklady a regionální specifika.

Dokumentace a inventarizace architektonických prvků má také zásadní dopad v oblasti správy majetku a projektové přípravy obnovy. Komplexní inventarizací vzniká velmi podrobný podklad pro dlouhodobý monitoring prvků, rozhodování o restaurátorských zásazích, technologiích obnovy či prezentační a didaktické účely. To klade opět požadavky na účelnou strukturu a kvalitu výstupů.

Při tvorbě metodiky se hodláme opřít o stávající poznatky inventarizačních akcí na různě rozsáhlých objektech. V naprosté většině se však jedná o inventarizace výplňových prvků nebo vnitřního zařízení budov při plánované celkové obnově, kdy mělo dojít k odstojení, různým zásahům a opětné instalaci. Tomu je také podřízena struktura zápisu. Mezi takové inventarizace z posledních deseti let patří například databáze státního zámku Veltrusy či obdobná databáze pro Müllerovu vilu či Hlavní nádraží v Praze. Tyto rozsáhlé inventarizace je potřebné hodnotit především ze systémového pohledu a využít poznatky konkrétních zpracovatelů.

V mnohých ohledech zásadnější jsou katalogy a inventarizace individuálních badatelů, kteří se díky badatelskému záberu museli vypořádat s metodickými otázkami. Za všechny zde jmenujme Ing. Jana Sommera, který v rámci dlouhodobého výzkumu venkovských kostelů vypracoval metodicky nejkonzistentnější metodiku záznamu, které uvedl v soulad s mezinárodními standardy. Stejně tak zpracoval metody dokumentace kamenických článků.³⁾ Přirozeně ani náš tým zpracovatelů metodiky do této problematiky nevstupuje bez znalostí. Praktické zkušenosti a experimenty s moderními technologiemi byly již podvkrát předmětem mezioborového setkání na Letní dílně v Lipnici nad Sázavou. Při dokumentaci prvků na lipnickém hradě byla testována účinnost jednotlivých metodických přístupů od vlastní dokumentační činnosti až po formy zápisu a systém správy inventarizace. Účastníci si také mohli sami vyzkoušet využití 3D skenovacích technologií a fotogrammetrie.⁴⁾

V probíhající přípravné fázi jsou shromažďovány a vyhodnocovány tyto poznatky a praktickou dokumentační činností architektonických prvků v terénu vytvářeny podklady pro přesnější poznatky o účelnosti, časové a technické náročnosti jednotlivých metodických přístupů. Zároveň probíhá diskuze o zapojení výstupů do metainformačního systému NPÚ a parametrech softwarové nástavby pro jednotnou inventarizaci, vědecké zhodnocení a komparaci.

OBSAH A STRUKTURA METODIKY

V počáteční fázi budou vysvětleny všechny používané termíny a definován předmět zájmu. Úvodní část metodiky bude věnována dosavadnímu vývoji a vazbám inventarizace na další průzkumy a činnosti. Následně bude vysvětlena pyramidální struktura inventarizace a vztah jednotlivých prvků, dokumentačních situací k celku a také základní pravidla pro validní lokalizování objektu. Samostatná část bude věnovaná dokumentačním metodám, jejich efektivitě a účelnému nasazení ve vztahu na čas, pořizovací cenu, znalosti (nákres, oměření, zaměření, fotodokumentace, fotoplán, fotogrammetrie, 3D sken atd.). Zvláště pro kamenické prvky bude rozšířený komentář věnovaný dokumentaci specifických stop – po rozměrování, opracování, sesazování, kamenickém značení, povrchové úpravě. U každé metody bude rozebrán pracovní postup a nutná výbava, u moderních

Obr. 1: Součástí přípravy metodiky jsou také setkání řešitelů při praktické dokumentaci prvků v terénu a v lapidáriích. Na dvoře Muzea východních Čech v Hradci Králové byly dokumentovány kamenické články nalezené při opravě městské hradby (foto J. Slavík, 2012).

technologií budou popsány také nároky vybavení či možnosti služeb.

Dalším celkem bude metodika inventarizace – její struktura ve vztahu k účelu, rozsahu, výstupům. Na doprovodných schématech bude ilustrována struktura inventarizace a popsán postup práce. Na konkrétních příkladech budou prezentovány různé dosavadní přístupy ve vztahu k účelu. Bude navržena jednotná struktura, včetně formulářů v několika stupních podrobnosti a zaměření. Explicitně bude pojednán vztah s integrovaným informačním systémem památkové péče, především při lokalizaci náleзовé situace, objektu a pro budoucí snadné propojení na elektronické informační úrovni.

ZÁVĚR

I přes prakticky každodenní dokumentační činnost stále chybí opěrný manuál pro inventarizace prvků, který by sloužil jak individuálním badatelům, tak institucím. Chybí standard, který by byl referenční hodnotou při zadávání zakázek s takovým obsahem. Zpracovávaná metodika by tento nedostatek měla napravit a kromě toho přinést materiál pro přípravu budoucích odborníků na vysokých školách a pracovištích pamětových institucí. V dalším sledu by však měl vzniknout informační portál, který by podklady z terénu shromáždil a sofistikovanými prostředky umožnil jejich vzájemné porovnávání, odbornou diskusi a rozvoj znalectví v tomto dosud zanedbávaném oboru.

*Příspěvek vznikl v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: **Výzkum nemovitých památek v ČR. Aktuální metodické otázky průzkumu a dokumentace, ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře**, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.*

POZNÁMKY

- 1) V. Razím – P. Macek edd., Zkoumání historických staveb. Praha 2011.
- 2) <http://www.cidoc-crm.org/>
- 3) <http://monudat.sweb.cz/seminar0411/mdat040924navrhformularu.htm>; <http://monudet.sweb.cz/md06/md06.htm>; <http://monudet.sweb.cz/emd/md07/md070814JS0101PTbohumulice-okno/>

md070814JS0101pdf.pdf; <http://monudet.sweb.cz/emd/md07/md070814JS01ROzbiroh-tvarovka/md070814JS0101pdf.pdf>
 Z dalších současných edičních počínů lze jmenovat souborné vydání dokumentace architektonických prvků z lapidária Muzea východních Čech v Hradci Králové – viz M. Kovář a kol., Svědkové zaniklých staveb. Hradec Králové 2008.

4) http://www.svornik.cz/?page_id=2024

DIE METHODE DER INVENTARISIERUNG DER ARCHITEKTURGLIEDER

Der Beitrag fasst den Vorgang und die Grundziele bei der Vorbereitung der Methodik zur Inventarisierung der Architekturglieder zusammen. Die erste Etappe konzentrierte sich zur Auswertung der bisherigen Praxis, Prüfung der Methoden und Formen der Inventarisierungsaktionen. Eine große Aufmerksamkeit wurde den neuen Technologien gewidmet, die hätten die Ausarbeitung der messtechnischen Unterlagen für die Dokumentierung präziser und effektiver machen sollen. Man interessierte sich bei allen Tätigkeiten für die Wirksamkeit, Ansprüche und Effizienz, damit die maßgebenden entworfenen Vorgänge die Forderungen der täglichen Praxis höchst erfüllt hätten. Die formale Struktur des Protokolls wird zu den internationalen Standards bezogen, und zugleich wird auch die Problematik der Gründung der zentralen Datenbank studiert, die die Ansammlung, den Vergleich und die Veröffentlichung der Daten ermöglicht hätte.

(Übersetzung J. Noll)

DOKUMENTACE STAVEBNÍCH UMĚLECKOŘEMESLNÝCH PRVKŮ – K PŘIPRAVOVANÉ METODICE

JAKUB CHALOUPKA

V rámci letos zahájeného institucionálního úkolu vědy a výzkumu NPÚ, zaměřeného především na průzkumy a dokumentaci ohrožených historických staveb, má do roku 2014 vzniknout několik dílčích metodik. Jedna z nich se má věnovat průzkumu a dokumentaci stavebních uměleckořemeslných prvků. Jde o prvky, které jsou nejohroženější součástí staveb, neboť existuje takřka neustálé nebezpečí jejich ztráty či výměny. Konkrétně jsou to okna, dveře, dvířka, výklade, okenice, mříže apod. Při rekonstrukcích historických budov často nenávratně mizejí, aniž by byla pořízena jejich dokumentace. Případná památková rehabilitace je pak do budoucna velmi ztížena, nehledě na ztrátu historického originálu. Politováníhodný je také fakt, že v mnohých případech o později zničených prvcích památková péče dopředu věděla, ale dokumentace pořízena nebyla.

Význam stavebních uměleckořemeslných prvků, a zvláště historických oken a dveří, byl již mnohokrát zdůrazňován. Jde o cenné a nedílné součásti historických staveb, které se významně podílejí na utváření jejich vzhledu a památkové hodnoty. Vedle toho jsou důležitým historickým pramenem vypovídajícím o vývoji těchto staveb. Jejich poznání má nezastupitelnou roli při zpracování stavebněhistorických

Obr. 1: Prohoř (okres Karlovy Vary), sýpka, v rámci přípravy metodiky jsou dokumentovány prvky na vybraných ohrožených stavbách. Jsou aplikovány různé metody dokumentace a přitom sledovány rozdíly, výhody a nevýhody. Na ukázkce jsou dva příklady fotodokumentace: a – s bleskem; b – při šikmém dopadajícím denním světle (všechny snímky autor, 2012).

Obr. 2: Prohoř, sýpka, zbytky barevných povrchových úprav je vhodné fotografovat v detailu a s přiloženou fotografickou barevnou škálou. Důležité je spolu s fotodokumentací provést popis, neboť určení stratigrafie nátěrů může být z fotografie problematické.

průzkumů, neboť to jsou prvky, které během svého dlouhého vývoje reagovaly na změny vkusu, technologických možností či způsobu užívání samotných objektů. Neměl by být opomíjen ani jejich význam jakožto dokladu mizející tradiční řemeslné práce. Pro hlubší poznání je bezesporu důležitý kvalitní průzkum a dokumentace. Stále však chybí metodická příručka, která by se věnovala praktické